

ОРТА ҒАСЫРЛАРДАҒЫ ӨНЕР.
РОМАН СТИЛІ. ГОТИКА.

СӘУЛЕТ ӨНЕРІ

- XI ғасырда Батыс Еуропада үлкен құрылыс басталды. Байыған шіркеулер сансыз діндарларды сыйғызу үшін храмдарды ұлғайтты. Қарапайым ағашпен жабылған жайдақ төбелерін тас күмбездермен алмастырды. Оны қалың қабырғалар ғана көтере алатын еді. Сол уақыттағы құрылысшылар Ежелгі Римнің сәулет өнерінен көп үлгі алды, сондықтан да XI-XII ғасырлардағы ғимараттарды роман (латын сөзі Рома - Рим) ғимараттары деп атайды. Роман храмы қабырғасы тегіс, биік мұнаралы, алып ғимараттар еді. Күмбездерінде, терезелерінде, храмның кіре берісінде доға тәрізді аркалар қайталанып отырады. Роман храмдары өзінің сұстылығымен және күрделілігімен қамал тәрізденіп, католик шіркеуінің құдіретіне сенім туғызуға тиіс болды. Олар үйсіз-күйсіз, қашқан-пысқан халыққа баспана қызметін де атқарды.

XII ғасырдың аяғынан бастап мырзалардың өктемдігінен құтылған қала тұрғындары сауда үйлерін, ратушалар, соборлар, ауруханалар, қонақ үйлерін сала бастады. XII-XV ғасырлардағы құрылыстар готикалық деген ат алды. Құрылысшы шеберлігінің одан әрі өсе түсуі ауыр доға тәріздес күмбездерді неғұрлым жеңіл, шошақ күмбезбен алмастыруға мүмкіндік берді. Енді қалың қабырғаның керегі болмай қалды. Қаракөленке роман храмынан өзгешелігі - готикалық соборлар үлкен терезелерімен жарқырап көрінеді. Қайталанып келетін аркалары, сәнді құрама күмбездері, тіреулермен безендірілген биік мұнаралары - осылардың бәрі аспанмен тілдескендей әсер беретін. Ең үлкен готикалық собор мұнараларының биіктігі 150 метрге жетіп, [[Египет пирамидалары | Египет пирамидаларынан]] да асып түсті. Сәнді, аса үлкен собордың ішінде діндарлар құдіретті Құдай алдында өздерін дәрменсіз және мүсәпір сезінуге, өздерінің бүкіл ойын, сезімін соған арнауға тиіс болды. Сонымен бірге келушілер собордың сәулеттілігі мен әсемдігін сүйсіне тамашалады.. Ортағасырлық ғимараттар қазірдің өзінде де оны жасаушы шеберлер ой-қиялдарының шексіздігімен сүйсіндіреді. Готикалық соборларды салуға көптеген адам, тіпті сәулетшілердің, тас қалаушылардың, ағаш шеберлерінің, әйнекшілердің бүтіндей ұрпағы қатынасты.

МҮСІН ӨНЕРІ

- Орта ғасырлардағы мүсін өнері сәулет өнерімен тығыз байланысты болды. Соборлар құдайларды, епископтарды, корольдерді бейнелейтін жүздеген, тіпті мыңдаған бедерлермен және мүсіндермен безендірілді.
- Дінбасылардың пікірі бойынша, өнер сауатсыздар үшін «інжіл» міндетін, христиан кітаптарында айтылатын оқиғаларды бейнелеу, суреттеу, сенімін арттыру, тозақ азабымен үрейлендіру қызметін атқаруға тиіс болды. Өнер шығармалары шіркеудің тапсырмасы бойынша жасалды, бірақ оны халықтан шыққан шеберлер тудырды. Діни тақырыпқа арналған мүсіндер арқылы олар өмір жөніндегі өз түсінігін көрсетті, адамның адамгершілігін және сезім байсалдылығын дәріптеді. Шеберлерде әсіресе, ананың балаға деген сүйіспеншілігін суреттеуге құштарлық басым болды. Бұл Құдай-ананың көптеген бейнелерінен көрінді (Батыс Еуропада оны «мадонна», «менің қожайы-ным» деп атады). Адам денесінің сұлулығын дәріптеген антикалық өнерге қарағанда, орта ғасыр суретшілері адамның ой байлығын, сезімі мен көңіл күйін ашуға көбірек ұмтылды. Роман шеберлері адам денесін көбіне жүдеу, бет-бейнесін кескінсіз, титықтаған етіп бейнеледі. Адамның қиналысын немесе шаттығын барынша жеткізу үшін олар адам бейнесіне көбіне рабайсыз пішін берді. Роман мүсіндеріне қарағанда, готикалық мүсіндерде адам бейнесі дәлірек берілген, киім қыртыстары, адам денесінің кескін-пішіні айқын байқалады. Дарынды шеберлер өмірде көргендерін нанымды бере білген. Адамның сырт келбетімен қатар, ішкі сұлулығына зейін қоюшылық байқалады.

МЫСТАН ҚҰЙЫЛҒАН ТӨРТ АТ МҮСІНІ. ВЕНЕЦИЯҒА
ӘСКЕРИ ЖОРЫҚ КЕЗІНДЕ ӘКЕЛІНГЕН

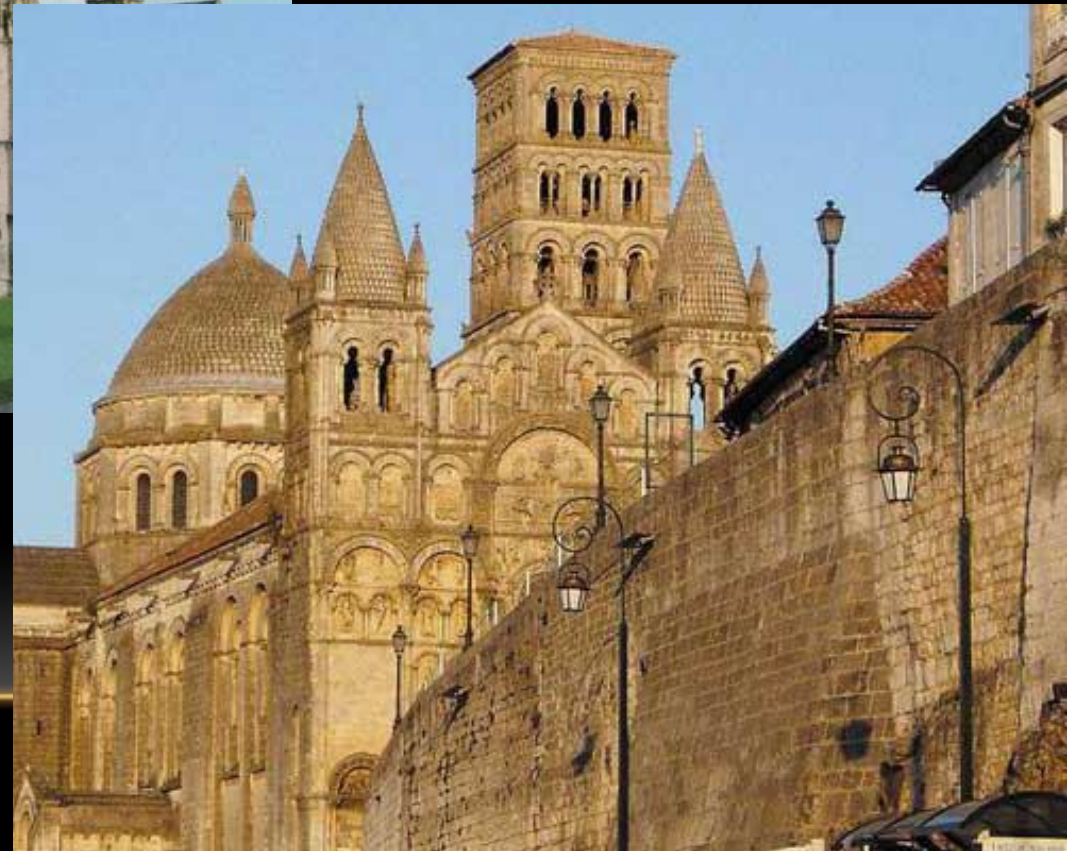
БЕЙНЕЛЕУ ӨНЕРІ

Роман храмдарының қабырғалары суретке толы болатын, ол суреттерден құлшылық етушілерге «әулиелер» мен құдайдың сұсты бейнелері карап тұратын. Ал готикалық соборлардың қабырғаларында бейнелеу өнеріне орын аз берілді. Аса үлкен терезелері қорғасын құрсаулармен бекітілген мөлдір шыны сынықтарынан құрастырылған суретті әшекейге толы болатын. Витраж арқылы храм ішіне түскен күн сәулесі колоннада, төбе мен еденде жалт-жұлт ойнап, храмға ерекше салтанатты көрік берді. Бейнелеу өнерінің аса зор жетістігі кітап миниатюрасы болды. Ашық салынған суреттерде орта ғасырлар адамы өмірінің барлық жағы бейнеленді. Суретшілер көпке дейін болжай алмай, алыстағы мен жақындағыны көлемі жағынан бірдей етіп бейнеледі, сондықтан да нәзік нөрсенің өзі де тұрпайы сияқты болып көрінетін. Витражда, миниатюраларда шаруалар мен қолөнершілердің еңбек үстіндегі жағдайы көрсетілді. Халықтың өз еңбегінің маңыздылығын және бағалылығын түсінуі осыдан көрінді.

РОМАН СТИЛІ

Роман стилі (ағылш. *romanesque style*, фр. *art roman*, нем. *romanik*), Еуропаның ортағасырлық өнерінде (негізінен Батыс Еуропада), 10 ғасырдан 12 – 13 ғасырларға дейін) дәуірлеген. Ол діни-ақсүйектік идеологияның үстемдік алған кезеңінде дүниеге келді. Негізінен сұсты да қомақты (бекініс құрылыстар) архитектуралық құрылыстардан көрініс тапты: тас монастырьлар кешені, шіркеулер, бекініс қамалдар, қала қабырғалары, тас немесе фахверктен тұрғызылған тұрғын үйлер, т.б. Ғимараттың алдыңғы беті мен порталын, капителін нақыштау ісінде қолданылатын мүсін-ескертікшітер мен фрескалар және миниатюралардың композициясынан діни әңгімелер, аса бай экспрессия мен фольклорлық сипаттағы шартты бейнелеу тәсілдері басым аңғарылады. Құрылысты ою-өрнекпен нақыштау, қалыптау, темір қақтау, көркем оймыш, тоқымашылық дамыды. Көптеген жергілікті мектептер пайда болды. Германия, Франция, Англия, Испания, Скандинавия елдерінде, Чехияда, Польшада роман стиліндегі таңдаулы туындылар дүниеге келді. Италияда проторенессанстың қанат жаюымен байланысты роман стилі ерекше сипат алды. 12 — 13 ғасырларда роман стилін готика ығыстырып шығарды.

АРХИТЕКТУРАСЫ

ГОТИКА

Готика (гр. γοτθικο) — Еуропа (әсіресе, Батыс Еуропа) елдерінің сәулет өнерінде 12 ғ-дың 2-жартысында пайда болып, 16 ғ-да кең өріс алған стиль. Шартты түрде герман тайпалары - готтардың есімімен аталып кеткен. Готиканы орта ғасырлардағы қалалық және сарайлық мәдениет тудырады. Ол роман стилінің орнын басты.

Қондырғылы Готикамен (эстамптар) қатар кітап Готикасы да кең тараған. Алғашқы Г. 6 - 7 ғ-ларда 868 ж. Қытайда жасалғаны анықталған. Готика өнері 14-15 ғ-да Бат. Еуропада, 17- 18 ғ-дар да ағаштағы Готика-ксилография Жапонияда дамыды. Ресейде 16 ғ-дан белгілі. 18 - 19 ғ-ларда Готика кең таралды. Қазақстанның бейнелеу өнерінде Готика өнердің өркендеген түрлерінің біріне айналды. Республиканың жетекші графикашылары В.И. Антощенко-Оленев, мен пропорц. шарттылық тән, сондай-ақ әмірге деген құштарлық, асқақ рух та аңғарылып тұрады. Г. Францияда (Париждегі, Реймстегі, Аменъедегі ғибадатханалар), Германияда, Нидерландта, Англия мен Испанияда, Скандинавия елдерінде, Италияда дамыды.

- Готика стилі шіркеу сәулет өнерінде кең қолданылды. Сондай-ақ, ақсүйектер қауымы құрылыстарын (ратушалар, сауда орындары), қамалдар, тұрғын үйлер салуда да маңызды орын алды. Готика стилінде салынған ғимараттар зәулім биіктігімен, әсем нақыш, асқан сән-салтанатымен көз тартады. Олар бағана қатарына иек артқан сүйір арқалы, ғимараттың ішкі төбесін шатырлауда (күмбездеуде) үлкен үйлесім тапқан айқыш уықта (нервюра) болып келеді. Бүйір қабырғаларға жанастыра салынған тұғыр бағаналар (контрфорс) шатырмен жартылай арқа (аркбутан) арқылы байланысады.
- Бұл конструкция жаңа әдіс ғимараттың әрі еңселі, әрі бүйірлі бола түсуіне жол ашып, тұғыр бағаналардың арасын түгелдей шынылауға мүмкіндік туғызды. Түрлі-түсті шыныларды әсем қиоластыра отырып өрнек салу готика стиліндегі өнерле кең өріс алды. Сән өнері (витраждау, сан алуан ескерткіштер тұрғызу) және қосалқы өнер (тас қашау, сүйек қырнау, темір қақтау, т.б.) де биік сатыға қөтерілді. Өнердің бұл түрлері, әсіресе, ғибадатханалар салуда кең қолданады. Оларға діни нышандар тын және ойып жасалатын нұсқа болып екіге бөлінеді: бедерлі нұсқала бояу сурет бетіне жағылады (ксилография, линогравюра). Ойма нұсқала бояу ойылған сурет сызықтарына толтырылады (офорт, акватинта, мешотинто, лавис, т.б.). Готиканың жасалуы бірнеше кезеңнен тұрады: алдымен қағазға салынған эскиз тақтаның бетіне көшіріледі.
- Содан соң арнаулы металл аспаптармен (штихель, қашау, гравирлейтін инелер, арнаулы пышақтар) немесе хим. әдістермен (қышқылмен күйдіру, т.б.) бұл сусын өзгеріссіз, айнытпай шығаруға болатындығы - Готиканың ерекшелігі.

Бірқатар Готикалық маңызды ескерткіштер Чехияда, Словакияда, Польшада, Венгрия мен Хорватияда, Словенияда, т.б. жерлерде сақталған. 15 - 16 ғ-ларда Бат. Еуропа елдерінің көпшілігінде Готиканы Қайта әркендеу дәуірінің өнері ығыстырыл шығарды. гравюра (франц. дгауиге - бедер сурет) - графика өнерінің бір түрі; тақтаға бедерлен салған суреттің қағазға түсірілген көшірмесі (эстамп) Готика деп аталады.

Өңдеу әдісіне байланысты Готика бедерленіп жасаларет тактаның бетіне айылып немесе бедерленіп түсіріледі. Одан кейін тактаның бетіне бояу жағылып, қолмен немесе арнаулы станокпен қағазға басылады. Готикалар бедерлену әдісіне қарай бірнеше түрге бөлінеді: мысқа ойылып жасалатын Готика, ағаштағы Готика - ксилография, линолеумдегі Готика - линогравюра, офорт, меццотинто, т.б. Г. жасалатын негізгі заттар: металл (мыс, мырыш, болат), ағаш (шамшат, пальма, алмұрт ағашы), линолеум, т. б. Г. көбінесе ақ және қара болып келеді. Алайда әрқайсысына әр түсті бояу жағылған бірнеше тақталан басылатын түрлі-түсті Готика да кездеседі. Готика график, өнерге тән сан түрлі бейнелеу құралдарын пайдаланады. Қаттылығы әр түрлі нәрселерден жасалуына орай қалыптасқан стильдік өзгешелік, авторлық бір нұсқаның көп дана.[1]

КІТАП МИНИАТЮРАЛАРЫ

МОЗАЙКА ӘДІСІ

